

מרים – אחות משה ואהרן

מים ראשונים: כבר זכינו לדון בבארה של מרים ובמותה בדברינו [באר מרים](#) בפרשה זו בשנה האחרת וכן באירוע הקשה שדברה סרה במשה, בדברינו [אל נא רפא נא לה](#) בפרשת בהעלותך. הפעם נבקש להרחיב מעט בדמותה של מרים, ולראותה בהיבט מקיף יותר - בחייה ולא רק (אבל גם) במותה. הכותרת שבחרנו מרמזת על מעמדה של מרים בצל שני האחים הגדולים: משה ואהרן, אך אנחנו נבקש להאיר את דמותה היא, שקדמה לשניהם בלידתה ובמותה.

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צֶן בְּחֹדֶשׁ הָרְאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתָּמַת שָׁם מֵרִים וַתִּקְבֹּר שָׁם: (במדבר כ א.)¹

וַתִּקַּח מֵרִים הַנְּבִיאָה אֶחָת אֶהָרֹן אֶת הַתָּף בְּיָדָהּ וַתִּצָּאֵן כָּל הַנְּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלָת: וַתַּעַן לָהֶם מֵרִים שִׁירוּ לַה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרִכְבּוֹ רָמָה בָּיָם: (שמות טו כ-כא).²

וַתִּדְבַר מֵרִים וְאֶהָרֹן בְּמִשְׁהָ עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַפְּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח פִּי אִשָּׁה כְּשִׁית לָקַח: ... וַיֹּאמֶר ה' פְּתֹאֵם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן וְאֶל מֵרִים צְאוּ שְׁלֹשְׁתְּכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּצְאוּ שְׁלֹשְׁתֶּם: וַיֵּרָד ה' בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אֶהָרֹן וּמֵרִים וַיִּצְאוּ שְׁנֵיהֶם: ... וְהָעֵנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהָיָה מֵרִים מְצֻרֶת כַּשָּׁלֹג וַיִּכֹּן אֶהָרֹן אֶל מֵרִים וְהָיָה מְצֻרֶת: ... וַתִּסְגֹר מֵרִים מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאֶסָף מֵרִים: (במדבר פרק יב).³

וַשֵּׁם אִשֶּׁת עֶמְרָם יוֹכָבֵד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֶתָּה לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם וַתֵּלֶד לְעֶמְרָם אֶת אֶהָרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת מֵרִים אַחֲתָם: (במדבר פרק כו ט).⁴

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמֵרִים בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם: ס (דברים כד ט).⁵

שמות רבה כו א פרשת בשלח – שלושת הגואלים

"לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז" (איוב ג כו). "לא שלותי" - מגזירה הראשונה שגזר פרעה עלי, שנאמר: "וימררו את חייהם בעבודה קשה" (שמות א יד), והעמיד לו הקב"ה גואל זו מרים על שם המרור.⁶ "ולא שקטתי" מגזירה שנייה – "אם בן הוא והמיתן אותו" (שם טז), והעמיד הקב"ה גואל זה אהרן על שם ההריון.⁷ "ולא נחתי" - מגזירה שלישית שגזר ואמר: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שם כב), והעמיד הקב"ה גואל על שם המים זה משה, שנאמר: "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב י).⁸

¹ זה הקשר לפרשת השבוע בו נאחזנו – מות מרים. כך מתחיל פרק כ בפרשתנו אשר פותח תקופה חדשה בתולדות עם ישראל, דור הבנים שמחליף את דור יוצאי מצרים / מקבלי התורה / דור המדבר. שלושים ושמונה שנים עומדות בין פרשת השבוע שעבר ובין פרשת השבת, אולי גם בין חלקה הראשון והשני של הפרשה. ראו בדברינו [שנות המדבר העלומות](#) בפרשה. חילוף הדורות לא פוסח גם על המנהיגים – "שלושת הרועים" – האחים, השייכים לדור המדבר וגורלו. ראשונה להם, האחיות הגדולה, מרים, אשר גם הולכת לעולמה ראשונה בפרשתנו. לאחריה [מות אהרן](#), גם הוא בפרשה, עליו כבר הרחבנו לדון. ומשה, יגיעו ימיו בסוף ספר דברים. הפעם נבקש לדון בדמותה הכוללת של מרים, לא רק במותה – צרתה, בדברינו [אל נא רפא נא לה](#).

² זה האזכור הראשון בתורה של מרים בשמה ומיד גם בתוארה כנביאה. אחריה זכו לתואר זה: דבורה (שופטים ד ד), חולדה (מלכים ב כב יד), אשת ישעיהו (ישעיהו ח ג), ונועדיה (נחמיה ו יד). וחז"ל מנו גם את שרה, חנה, אביגיל ואסתר (מגילה יד ע"א) ברשימת הנביאות, אבל החסירו את אשת ישעיהו (שלא נודע שמה) ואת נועדיה (בבית שני). לחשבונם – שבע, ולנו יצא ביחד – תשע.

³ זה האזכור השני של מרים בתורה ולא לטובה, בו נזכר שמה שבע פעמים!

⁴ זה האזכור בו נמנים שלושת האחים – "שלושת הרועים" בלשון המדרש - ביחד. מרים הבכורה נדחקה לסוף הרשימה. ראו אזכור שלושת האחים גם בספר מיכה ו ד: "כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים".

⁵ זה האזכור האחרון של מרים בתורה. ונחלקו הראשונים אם זו מצוות עשה כזכירת נוספות (מצוות זכירת עמלק למשל), או שמה זכירה זו היא חלק ממצוות (לא תעשה) של איסור לשון הרע. ובסידורים רבים נדפסת זכירה זו כאחת מעשר הזכירות שצריך אדם לזכור יום יום. האם זה הזכרון שנרצה שישאר לנו ממרים? זכרון חטאה בדיבור על משה וצרתה צרתה?

⁶ שמה של מרים בא ממרירות שעבוד מצרים. כך גם בסדר עולם רבה פרק ג: "למה נקרא שמה מרים? על שם מירור". היא הצאצא הראשון של עמרם ויוכבד שנולד בתוך השלב הראשון של השעבוד. להלן נראה שמות נוספים למרים המציינים מאורעות ותכונות אחרות בחייה, מלבד המרירות, אבל השם מרים הוא העיקר: מרירות לצד הרמת ראש, רוממות, מרי ואולי עוד.

⁷ אהרן ומשה נולדו בזכות עמידתה של מרים כנגד עמרם אביה שהתייחס מגזירה שנייה וקשה זו של פרעה. דבר זה נראה להלן.

⁸ והסיום שם: "ויבוא רוגז" – זה עמלק שבא להילחם עם ישראל והם "עם עיף ויגע". מה שחשוב לנו במדרש זה, הוא הקשר המשולש של "שלושת הרועים" האחים שסדרם על פי לידתם הוא: מרים, אהרן ומשה וקשורה בגזרות השעבוד וכליוי עם ישראל. גם הסתלקותם מן העולם הייתה "ביחד" (פחות או יותר), כמין שותפות גורל של בני עמרם ויוכבד שמילאו תפקיד נכבד בגאולת עם ישראל ממצרים. כמדרשים להלן על הפסוק בזכירה יא ח: "ואקחך את שלשת הרעים בגיח אֶחָד - בשנה אחת מתו שלשה צדיקים משה ואהרן ומרים. שוב לא מצאו ישראל נחת רוח אחרי משה, שנאמר: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד" (ספרי דברים פרשת נצבים פיסקא שה). "הגואל הראשון" עפ"י מדרש זה אינם משה או אהרן, אלא מרים אחותם הבכירה.

שמות רבה א יג פרשת שמות – מרים המילדת

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִי־לֵדֹת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה: (שמות א טו). מי הם? רב אמר: כלה וחמותה - אלישבע בת עמינדב ויוכבד. ושמואל בר נחמן אמר: אשה ובתה - יוכבד ומרים. ולא היו למרים אלא חמש שנים, היה אהרן גדול ממשה שלוש שנים.⁹ אמרו רבותינו: הולכת היתה עם יוכבד אמה ועושה צרכיה.¹⁰ והיתה זריזה ... "אשר שם האחת שפרא ושם השנית פועה" (שמות א טו). והלא יוכבד ומרים שמם! ולמה נקרא שם יוכבד שפרא? שהיתה משפרת את הוולד. מרים - פועה? שהיתה נופעת יין בתינוק אחר אמה.¹¹ דבר אחר: שפרא - שָׁפְרוּ ורבו ישראל על ידה.¹² פועה - שהיתה מְפַעָה את התינוק, כשהיו אומרים מת.¹³ דבר אחר: שפרא - ששפרא מעשיה לפני האלהים. פועה - שהפיעה את ישראל לאלהים.¹⁴ דבר אחר: פועה - שהופיעה פנים כנגד פרעה וזקפה חוטמה בו. אמרה לו: אוי לאותו האיש, כשיבוא האלהים לתבוע ממנו וליפרע ממנו! מיד נתמלא עליה חמה להורגה. שפרא - שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת על ידה. אמרה לו: על זו אתה משגיח? תינוקות היא ואינה יודעת כלום.¹⁵

שמות רבה א יג פרשת שמות – עומדת כנגד אביה

"פועה" - שהופיעה פנים כנגד אביה, שהיה עמרם ראש סנהדרין באותה שעה. כיון שגזר פרעה ואמר: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שמות א כב),¹⁶ אמר עמרם: וְלָרִיק יִשְׂרָאֵל מוֹלִידִים! מיד הוציא את יוכבד ופירש עצמו מתשמיש המטה, וגרש את אשתו כשהיא מעוברת מג' חדשים. עמדו כל ישראל וגרשו את נשותיהן.¹⁷ אמרה לו בתו: אבא, גזרתך קשה משל פרעה! שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה על הזכרים והנקבות. פרעה רשע הוא, וגזירתו ספק מתקיימת ספק אינה מתקיימת. אבל אתה צדיק וגזירתך מתקיימת! עמד הוא והחזיר את אשתו. עמדו כל ישראל והחזירו נשותיהם.¹⁸ הוי: "פועה" - שהופיעה פנים כנגד אביה.¹⁹

שמות רבה א כב פרשת שמות – שומרת אחיה

"ותצב אחותו מרחוק" (שמות ב ד),²⁰ למה עמדה מרים מרחוק? אמר רב עמרם בשם רב: לפי שהיתה מרים מתנבאת ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שישוע את ישראל. כיון שנולד משה, נתמלא כל הבית אורה. עמד

⁹ מרים הבכורה, אהרון צעיר ממנה בשנתיים ומשה נולד שלוש שנים אח"כ, היינו מרים הייתה בת חמש כשמשה נולד. ולפי חשבון זה, אם היא נפטרה כשנה לפני משה, אזי הייתה בת 124 במותה.

¹⁰ עוזרת במסירות ונאמנות לאמה. בת חמש! ואם נאמר שהשם אהרון בא מההריון, העיזה מרים פניה כלפי אביה בגיל שנתיים!

¹¹ ניקוי נחירי התינוק. ראו מסכת שבת קכח ע"ב: "ונופח לו בחוטמ" (רש"י שם) וכן בירושלמי שבת פרק יח הלכה ג: "איזהו הסיוע? מביא יין ונופח לתוך חוטמו". ותודה לא. א. הלוי בשם הרב מנחם כשר נ"ע.

¹² אבל בשמות רבה מ ד, זו תכונתה וזכותה של מרים שלפיקך נקראת גם אפרת: "אפרת זו מרים שהיה שמה אפרת. ולמה נקרא שמה כן? שהיו ישראל פרים ורבים על ידה". מילדת היא גם 'חכמה' בלשון חז"ל ולהלן נראה עוד על חכמתה של מרים.

¹³ עושה לו החיאה, גורמת לו להוציא את הצווחה הראשונה לאחר הלידה. מרים היא פועה גם כשהיא שומרת על אחיה משה התינוק, כלשון מדרש ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא עח: "פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה ... לדעה מה יעשה לו".

¹⁴ קרבה אותם לאמונה בה' ובגאולה הצפויה. גרמה להם לפעות, להתפלל ולצעוק. ולהלן, אל מול אביה עמרם. ואח"כ גם על היס. ולהלן נראה שהתינוקות זו שהעזה פניה כלפי פרעה יודעת היטב מה היא עושה.

¹⁶ זו הגזרה השלישית עפ"י המדרש הראשון, הקשורה במשה. בגזרה הראשונה נולדה מרים. בגזרה השנייה עמד עמרם, אולי בזכות אשתו ובתו שעמדו כנגד פרעה ולא קיימו את פקודתו למילדות: "אם בן הוא והמיתן אותו", נולד אהרון ששמו בא מהשלמת ההיריון. ומהגזרה השלישית - משה. ואם כך, אזי העיזה מרים פניה כלפי אביה בגיל שנתיים!

¹⁷ עניין זה שעמרם מגרש את יוכבד ועוד כשהיא בהיריון (עם משה או עם אהרון כדלעיל) נראה תמוה ואין לו כל אחיזה במקרא. ראו בגמרא בבא בתרא ס ע"ב על הפרושים שרצו לפרוש מכל ענייני העולם הזה אחרי החורבן: "מיום שחרב בית המקדש, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין ... דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים, ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליה". וגם פחות מזה, שגזרו שלא להביא ילדים לעולם בשנות רעב (תענית יא ע"א). ור' יהושע גוער בהם. גם אם נאמר שהדרשן משליך משנותיו הקשות לשנות שעבוד מצרים ורואה בעמרם דמות להיתלות בה, עדיין לגרש אישה כשהיא בהיריון בחודש השלישי? שזו התקופה שההיריון ניכר ומחכים להשיא אישה שהתגרשה או התאלמנה!?

¹⁸ ומי הראשון שהחזיר אישה אל בעלה לאחר שגרשה? יצחק שמחזיר את הגר אל אברהם! ראו דברינו **קטורה** בפרשת תולדות.

¹⁹ ובמדרש אגדה (בובר) שמות פרק ב סימן א: "וילך איש מבית לוי וגו'. ולאנה הלך? מלמד שהלך בעצת בתו. לפי שעמרם גדול הדור היה, כיון שראה גזירת פרעה הרשע, אמר: לשוא אנו עמלים. עמד וגירש את אשתו, ועמדו כולם וגרשו את נשותיהם, אמרה לו בתו: אבא, גזירתך קשה מגזרת פרעה הרשע. פרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות. פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה גזרת בעולם הזה ובבא. פרעה הרשע ספק גזירתו קיימת, ספק לא. אבל אתה צדיק, בוודאי גזירתך קיימת ... מיד עמד והחזיר את אשתו. עמדו כולם והחזירו את נשותיהם. ולמה אמר ויקח? ... מלמד שעשה לה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריין, ואהרון ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אומרים אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט). שמה כעת לא רק פועה אלא גם מרים מלשון מְרִי או מרד בעצת אביה. ומרים ואהרון עושים חתונה שנייה להורים בתופים ובמחולות. מי שיודעים לנהל את ההורים, ינהלו אח"כ את עם ישראל כולו.

²⁰ ילדה בת 5 כאמור לעיל. שומרת על אחיה. אולי זה תיקון לדברי קין על הבל אחיו: "השומר אחי אנכי?".

אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי נתקיימה נבואתך! זהו שכתוב: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה" (שמות טו כ) – "אחות אהרן" ולא אחות משה? אלא שאמרה נבואה זו כשהיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה.²¹ וכיון שהטילוהו ליאור, עמדה אִמָּה וטפחה לה על ראשה, אמרה לה: בתי, היכן נבואתך? והיינו דכתיב: "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ" (שמות ב ד) - לדעת מה יהא בסוף נביאותה.²²

שמות רבה אי פרשת שמות – שמותיה הנוספים וכלב בעלה

"ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתיים" (שמות א כא) - רב ולוי. אחד אמר: בתי כהונה ובתי לְוִיָּה, ואחד אמר: בתי מלכות. בתי כהונה ולויה - ממשה ואהרן, בתי מלכות - מִמְרָקִים, לפי שדוד בא מִמְרָקִים.²³ דכתיב: "וְכָלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוֹבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֶלֶּה בְנֵיהָ יִשָּׂר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן" (דברי הימים א ב יח).²⁴ עזובה - זו מרים, ולמה נקראת שמה עזובה? שהכל עזובה... יריעות - שהיו פניה דומין ליריעות... "ותמת עזובה" - מלמד שנחלית ונהגו בה מנהג מתה, וגם כלב עזבה. "וַתִּתְצַב עֲזוֹבָה וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרַת וַתִּלְדַּל לוֹ אֶת חוּר" (דברי הימים א ביט). אפרת - זו מרים.²⁵ למה נקרא שמה אפרת? שפרו ורבו ישראל על ידיה.²⁶ מהו "ויקח לו" - שאחר שנתרפאת עשה בה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ברוב שמחתו בה.²⁷ וכן אתה מוצא במקום אחר שקורא למרים שני שמות ע"ש המאורע שאירע לה... "חלאה ונערה" - לא חלאה ונערה היו, אלא מרים היתה. ולמה נקראת חלאה ונערה? שחלתה ונערה מחלייה והחזירה הקב"ה לנערותה.²⁸

שמות רבה כג פרשת בשלח – בראש שירת הנשים בים

"קָדְמוּ שְׂרָיִם אַחֲרֵי נִגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפְפוֹת" (תהלים סח כו) ... כשיצאו ישראל ממצרים וקרע להם הקב"ה את הים, והיו המלאכים מבקשים לומר שירה, וישראל מבקשים לומר שירה. אמר להם הקב"ה: "אז ישיר משה ובני ישראל" תחילה, ואח"כ אתם. הוי: "קדמו שרים" - אלו ישראל, "אחר נוגנים" - אלו המלאכים,

²¹ נראה שלא בכדי מקדים המדרש את נביאות מרים עוד הרבה לפני נביאות משה ואהרן. ואם להיתלות במישהו, מעדיף הדרשן את אהרן ולא את משה! האם זה מקור דברי מרים ואהרן בפרשת האשה הכושית: "הֲרָק אֶךְ בְּמִשְׁה דְּבַר ה' הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְּבַר וְכוּ" (במדבר יב ב)? ואולי יש כאן הד (שחזור לפרשת האשה הכושית) שמשה לא נטל חלק בשעבוד מצרים. ולגבי אהרן, ראו שמות רבה ג טז: "שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים פ' שנה".

²² שוב ההורים (הפעם האמא) מתייאשים ואילו מרים הבת הבכורה איתנה לראות את נבואתה מתגשמת. ראו גמרא סוטה יב ע"ב שיוכבד כבר התייאשה ונפרדה ממשה: "שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה, אמרה: שמא לא אזכה לחופתו". אמנם גם מרים פועה וחוששת למשה: "שהיתה פועה ובוכה על אחיה שנאמר: ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו" (ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא עח), אבל בה בעת, עומדת ניצבת ומשגיחה. רבו המדרשים על הפסוק: "ותתצב אחותו" – על השגחתה של מרים על משה שבזכות התייצבות זו, התייצב כל העם מאחורי מרים, אחרי שהצטרעה, והמתין לה כל שבעת ימי ההסגרה. על יוזמתה וזריזותה ותושייתה של מרים להציע לבת פרעה "מיניקת מן העבריות", אין צורך להכביר מילים, פרשנים ומדרשים. פסוקי התורה מדברים בעד עצמם, ככתוב: "וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל בֵּית פְּרֹעָה הֲאֵלֶּךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיְּנִיקַת מִן הָעִבְרִיִּים וְתִינָק לְךָ אֶת הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּית פְּרֹעָה לְכִי וְתִלְדִּי הָעֵלְמָה וְתִקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּית פְּרֹעָה הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ וְתִקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִינִקְהוּ" (שמות ב ז-ט). מרים הילדה שהחזירה את אביה לאמה ובנתה מחדש את ביתם וזוגיותם, מחזירה כעת את הקשר בין משה התינוק לאמו באופן הכי מתוחכם שאפשר לחשוב עליו. אבל המחיר לטווח הארוך הוא ניתוקו של משה, לאחר שנגמל (גיל שנתיים?), מאמו והלך אל בית פרעה שם גדל כאיש מצרי. האם נתק והתרחקות זו משפיעים גם על יחסי האחיות הגדולה והאח הצעיר בהמשך? אהרן ומרים שנשארו כל אותם שנים במצרים - מזה, ומשה שגדל בבית פרעה ובמדין – מזה.

²³ שמרים התחתנה עם כלב שהוא משבט יהודה ומשם מתגלגל הייחוס עד דוד המלך. ואין זה הקשר היחיד שבין שבת לוי ויהודה (השבטים ששרדו בעם ישראל, יחד עם שמעון ובנימין), ראו מנגד שאהרן אחיה של מרים לוקח לו לאשה את אלישבע אחות נחשון לאשה (שמות ו כג). ראו דברינו [נחשון הראשון](#) בפרשת נשא.

²⁴ פה מתחילה דרשה ארוכה, כמותה מצאנו לא מעט במדרשים, של חיבור פסוקים מספר דברי הימים לספרי התורה, כמו שאמרו חכמים במספר מקומות "לא ניתן ספר דברי הימים אלא לידרש" (ויקרא רבה א ג, רות רבה ב א ושם על יוכבד ומשה). ואנו נביא קטעים מדרשה זו בדילוגים.

²⁵ מרים נזכרת בשמה במקומות אחרים בספר דברי הימים: א ה כט ואולי גם א ד יז, אבל אותנו מעניין מדרש זה דווקא.

²⁶ ראו הערה 12 לעיל.

²⁷ מידה כנגד מידה וסגירת מעגל שנפתח במדרש שמות רבה א יג לעיל. שם מרים גורמת לעמרם אביה להחזיר את אמה יוכבד אליו וכאן היא זוכה לחתונה מחודשת עם כלב!

²⁸ על פי מדרש זה, שאין לו שום סימוכין בתורה, רק דרשה על ספר דברי הימים, מרים נישאה לכלב משבט יהודה, אלא שאירעה לה מחלה קשה (הקדמה לצרעת שבתורה?), עד שאפילו כלב בעלה שהיה ביסודו איש ישר והגון, עזב אותה. ובדומה למה שאירע לאביה ואמה, חזר כלב וקידש אותה בשנית לאשה, לאחר שהתרפאה. משם נולדו צאצאיה עד דוד המלך, ומשם קבלה שמות נוספים: יריעות, חלאה (מחלה), עזובה ואפרת. זה האחרון יוצר את הקשר עם דוד מאפרת בית לחם, אליו עוד נגיע להלן. עוד שם נוסף לה שם במדרש: "אַחְרָחֵל - זו מרים". משהו מסתורי קרה למרים, עפ"י מדרש זה, שאולי השפיע על מעשיה בהמשך, כולל התלונה על משה שגרמה לה לחלות (בשנית, עפ"י המדרש). אגב, מדרש שמות רבה זה מיוסד, כך נראה על מדרש תנאים ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא עח ומן הראוי להשוות ביניהם ולכורכם יחד, מה שלא הספקנו לעשות.

"בתוך עלמות תופפות" - אלו הנשים, שהן קלסו באמצע, כדכתיב: "ותקח מרים הנביאה אחרון את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות".²⁹

תהלים קז ז – מרים כנגד וימרו

אבותינו במצרים לא השפילו נפלאותיהם לא זכרו את רב חסדיהם וימרו על ים בימים סוף.³⁰

שמות רבה מח ג-ד פרשת ויקהל – חכמת בצלאל במשכן באה מסבתא רבה מרים

... כל מי שנתעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב"ה חכמה ובינה ודעת, שנאמר: "ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן" (שמות לו ח). ולא בבני אדם בלבד, אלא אפילו בבהמה ובחיה ... ולא נתפרסם מכולם אלא בצלאל, הוי: "קרא ה' בשם בצלאל" (שמות לה ל).³¹ וכל השבח הזה מנין לו? משבט יהודה. ומהיכן זכה לכל החכמה הזאת? בזכות מרים, שנאמר: "ויעש להם בתים" (שמות א כא). ומה היו הבתים? בית הכהונה ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות, אהרן – כהן גדול, משה – מלך, שנאמר: "ויהי בישורון מלך" (דברים לג ה). ומרים נטלה חכמה, שהעמידה בצלאל, ויצא ממנה דוד, שהיה מלך, שנאמר: "ותלד לו (אפרת) את חור" (דברי הימים א ב יט), וכתוב: "ודוד בן איש אפרתי" (שמואל א יז) שבא מן מרים שנקראת אפרת.³²

שמות רבה מח ג פרשת ויקהל – מרים שכלה את חור בנה במעשה העגל

"ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור", מה ראה להזכיר כאן חור? אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחן. עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה: חייך שאני פורע לך ... חייך כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם, שנאמר: "ראו קרא ה' בשם בצלאל וימלא אותו רוח אלהים".³⁴

במדבר רבה טז ב פרשת שלח לך – כלב בעלה של מרים עומד בפרץ

זהו שאמר הכתוב: "אֲשֶׁתוֹלְלוּ אֶבְיָרִי לֵב נָמוּ שְׁנַתֶּם וְלֹא מָצְאוּ כָּל אֲנָשֵׁי חֵיל דְּיָהֶם" (תהלים עו ו) – "אשתוללו אבירי לב" אלו משה ואהרן ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ ולא היו יודעין מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו ידיהם. מיד עמד כלב ושתק כל אותן אוכלוסין, שנאמר: "וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה

²⁹ ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת בשלח סימן יג, שלאחר שהקב"ה הכריע שבני ישראל ישירו תחילה, עדיין התעמתו המלאכים עם הנשים מי ישיר שני. ואלה דברי המדרש: "נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים, מי יקלס תחילה? אמר ר' חייא בר אבא: רב השלום עשה שלום ביניהם, שנאמר: קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות - אלו שרים - אלו נוגנים - אלו המלאכים, בתוך עלמות תופפות - אלו הנשים. אמר ר' לוי: השמים! לא אקבל הדבר הזה! אלא הנשים קילסו תחילה. אלא, אחר נוגנים - אלו ישראל, בתוך עלמות תופפות - אלו הנשים. התחילו מלאכי השרת להתרעם לפני הקב"ה, אמרו: לא דיינו שקדמו לנו האנשים, אלא אף הנשים כן! אמר להן הקב"ה: חייכם, כן". ובמדרש למעלה הנשים עומדות באמצע מעמד שירת הים, כאשר הגברים מצד אחד והמלאכים מצד שני. וכל זה ביוזמתה והנהגתה של מרים, שזכתה כאן לתואר נביאה במקרא. ראו דברינו [מעשה ידי טובעים בים](#) ו**אתם אומרים שירה** בשביעי של פסח.

³⁰ מדרשים רבים נקשרו לפסוק קשה זה על מרי של בני ישראל בים סוף, שאיננו כפשוט הפסוקים בתורה. ראו מסכת פסחים ק"ח ע"ב: "אמר רב הונא: ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו, וכדררר רבה בר מרי: מאי דכתיב: וימרו על ים בים סוף? - מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו: כשם שאנו עולין מצד אחד, כך מצריים עולים מצד אחר". כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. כאן רק נציע ששירתה של מרים היא התשובה למרי בני ישראל. מרים כנגד "וימרו". וזה מדרש מחלקי המים.

³¹ ראו דברינו [בצלאל – בצל אל](#) בפרשת ויקהל, הוא בצלאל שהעמיד את משה על הסדר הנכון של בניית המשכן וכליו, ראו דברינו [ארון קודם או משכן קודם – שיטת בצלאל מול שיטת משה](#), שם. וצריך לקרוא הפסוק ביחד עם הצמוד לו: "וַיִּאמְרוּ מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אֹרִי בֶן חוֹר לְמִטָּה יְהוּדָה: וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה". החכמה היא המילה החשובה כן והיא שתחבר אותנו אל מרים סבתא רבה.

³² השוו עם מדרש שמות רבה א יז לעיל. שם מרים נטלה מלכות, אך זה לעתיד לבוא. כאן נוטל אהרון את הכהונה הגדולה ומשה לקח את המלכות (ושלא כמדרשים [אל תקרב הלוים](#), ראו שמות רבה סוף פרשה ב, בסנה). אז מה נותר למרים עד שיבוא דוד? שימו גם לב שאהרון ומשה באים בזכות יוכבד אמם, אבל מרים, המיילדת השנייה, באה בזכות עצמה. אז מה נותר לה?

³³ איזה מתנה קבלה מרים? איזה בית? בית החכמה. וכמו שאומר הפסוק במשלי יד א: "חֻכְמוֹת נָשִׁים בְּנֵתָה בֵּיתָה". וסופה של החכמה שגם הביאה למלוכה, שהרי ברור שגם אם היה למשה דין מלך (וגם ליהושע), אין זה אלא זמני. בצלאל הוא מצאצאי מרים כפי שכבר ראינו וזה חלקה במשכן. ראו גם שמות לה כו על חלקן של הנשים החכמות במשכן. חוזר כאן גם דוד שכבר ראינו לעיל והקשר של מרים היא אפרת בשמה האחר עם דוד האפרתי. גם הקשר של שבט לוי עם שבט יהודה ושלמה שביקש חכמה. וכבר צירפנו את מרים לרשימת [הנשים החכמות](#) בדברינו בפרשת קרח.

³⁴ ראו כמו כן מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תשא יג (במדבר רבה טו כא ועוד) שאהרון עשה את העגל מתוך יראה כשראה מה עשו העם לחור. אך מי הוא חור זה שבזכותו זכה נכדו בצלאל לבנות את המשכן? חור הוא בנה של מרים! משה 'נעלם' לאחר מתן תורה. מרים ואהרון נשארים לבדם מול העם. בנה של מרים נהרג לנגד עיניה על שסירב לעשות את העגל. ואחיה נאלץ לעשותו ... אולי גם את האירוע הזה צריכים לקחת בחשבון בהסתכלות כוללת על דמותה של מרים.

וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלָה וְנִרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (במדבר יג ל) - עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר: הס! והם שותקין לשמוע ממנו. אמר להם: "טובה הארץ מאד מאד"³⁵.

וַתִּדְבַר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח: ... וַיֹּאמֶר ה' פְּתַח אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל מִרְיָם צְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּנְצְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם: וַיֵּרָד ה' בְּעָמוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח אֹהֶל וַיִּקְרָא אֶהָרֹן וּמִרְיָם וַיִּצְאוּ שְׁנֵיהֶם: ... וְהָעֲנַן סָר מֵעַל אֹהֶל וְהָיָה מִרְיָם מְצֻרֶת פֶּשֶׁלָּג וַיִּפְּן אַהֲרֹן אֶל מִרְיָם וְהָיָה מְצֻרֶת: ... וַתִּסְגֹּר מִרְיָם מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַע יָמִים וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאֶסְף מִרְיָם: (במדבר פרק יב).³⁶

ספרי במדבר צט פרשת בהעלותך – מרים מדברת על משה ונענשת

"ותדבר מרים ואהרן במשה", מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה? אלא שראת את צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים, אמרה לה: מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים? אמרה לה: אין אחיך מקפיד בדבר. לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה ושניהם דברו בו.³⁷

מסכת סוטה פרק א משניות ז-ט – העם גומל למרים

במדה שאדם מודד בה מודדין לו ...³⁸ וכן לענין הטובה: מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר: "ותצב אחותו מרחוק" (שמות ב ד), לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שנאמר: "והעם לא נסע עד היאסף מרים" (במדבר יב טו).³⁹

מסכת בבא בתרא ז"ע"א – זכתה מרים למיתת נשיקה

תנו רבנן: שישה לא שלט בהן מלאך המות, ואלו הן: אברהם, יצחק ויעקב, משה, אהרן ומרים. אברהם, יצחק ויעקב, דכתיב בהו: בכל, מכל כל;⁴⁰ משה, אהרן ומרים, דכתיב בהו: על פי ה'.⁴¹ והא מרים לא כתיב בה על פי ה'! אמר רבי אלעזר: מרים נמי בנשיקה מתה, דאתיא שם שם משה, ומפני מה לא נאמר בה "על פי ה'!" שגנאי הדבר לומר.⁴²

³⁵ ראו גם פירוש רמב"ן שם: "וזה טעם ויהס כלב - כי שתק אותם ואמר עלה נעלה וגו' כי יכול נוכל לה - לומר אמת הוא שהעם חזק, אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הבעורות". כאן וגם בהמשך כשהקב"ה מציין את פעלו של כלב ואת ההבטחה שינחל את הארץ, ככתוב: "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו ויהיאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה" (במדבר יד כד), לא נזכר יהושע, רק כלב (ראו במפרשים שם עניין זה, וראו במדבר ל יב שם נזכר יהושע). ואכן זכה כלב בירושת הארץ כמתואר בספר יהושע פרק יד בפרט בפסוקים ו-יא, בדבריו הנמלצים ליהושע: "ואנכי מלאתי אחריו ה' אלהי". ואנו רק רוצים להניח שמרים אשת כלב היא שעודדה אותו ותמכה בו. ההורים ששכלו את בנם חור לא נפלה רוחם. מרים לא זכתה להיכנס לארץ, אבל כלב ובתם עכסה בדמות מרים אמה - זכו.

³⁶ הגענו אל הסיפור הקשה של דיבור מרים ואהרן במשה - הוא נפילתה הגדולה של מרים שבעטיו לקחה בצרעת ובו היא נזכרת בשמה שבע פעמים (וגם אהרון לקה, אלא שחסו עליו הכתובים והמדרשים וזה נושא אחר). בעניין זה כבר דנו חלקית בדברינו [אל נא רפא נא לה](#) בפרשת בהעלותך, לפיכך לא נאריך כאן, רק ננסה אולי כיוון אחר שיהפוך מעט בזכותה של מרים.

³⁷ ובמדרש ספרי זוטא פרק יב: "ר' שמעון אומר: אף צפורה פתחה בדברים ואמרה למרים. ומרים אמרה לאהרן ואהרן הוסיף על דבריהם ונשא ונתנו בדברים. ומה היו הדברים? אמרו: כיון שנתמנו הזקנים, הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשרה. וכיון שראת מרים הנרות, אמרה: אשרי אלו ואשרי נשותיהן. אמרה לה צפורה: אל תאמרי אשרי נשותיהן, אלא אוי לנשותיהן. שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיך, לא נזדקק לי. מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר ... על אודות האשה - על עסקי פרישתו מן האשה אמרו גיותן (גאוותן) הוא משה". למרים יש צלקת כפולה: מפרישת אביה מאמה בשעבוד מצרים, ומפרישת כלב בעלה כשחלתה. מרים היא גם זו שניבאה את לידתו של משה. מרים מתקוממת כנגד הפרישות המוגזמת מחיי אישות ויום-יום, כפי שחשדה בצדק או לא בצדק, שקורה לאחיה וכעת אולי גם לשבעים הזקנים מה שאירע לאביה. למרים יש דעה מוצקה על האיזון המתבקש בין קדושה לחולין, בין כניעה למאבק, דעה שכבר זכתה פעמיים להצלחה. שימו לב גם שבמדרש ספרי זוטא ציפורה היא שמסיתה אותה ומתחילה בדיאלוג. עם זאת, טענתה מרים. לטעותה נלוותה הפעם גם קנאה וגאוה אישיים.

³⁸ בתחילה מונה שם המשנה את אלה שמידתם הייתה רעה ומדדו להם באותה מידה: סוטה, שמשון, אבשלום.

³⁹ מרים נמצאת שם בחברת יוסף, משה ו"כל הצדיקים", שנמדד להם במידה טובה על הטובה שגמלו לאחרים. ראו ירושלמי מסכת סוטה פרק א: "אמר רבי יוחנן: פסוק זה ברוח הקודש נאמר ותצב אחותי". ברוח הקודש, בנבואה שחזתה שכאן ייזכר לה חסד זה והעם כולו ימתין לרפואתה (פעם שניה לפי המדרשים). העם אמנם המתין עד היאסף מרים, אבל נראה שצלקת גדולה נשארה למרים מהסיפור הקשה הזה ולא חזרו הדברים למסלולם הקודם. התייצבות העם ומשה מאחורי מרים בפרשה זו לא הייתה כעוצמת התייצבותה של מרים כשסוככה על משה אחיה הקטן וסיכנה את נפשה. לארבעים השנה במדבר נוספו שבעה ימים.

⁴⁰ שחיו חיים של כוליות ושלמות. ראו שם גם שהאבות טעמו מעין העולם הבא בעולם הזה. פירוש שטייננלץ שם.

⁴¹ במדבר לג לח: "וייעל אהרן הפהן אל הר הקדש על פי ה' וימת שם". דברים לד ה: "וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'".

⁴² היינו לכתוב במפורש, אבל ברמז "על פי ה'" ושיבואו חז"ל ויגלו לנו זאת - אין בעיה. בין כך ובין כך, זכתה מרים שבמותה נשקה לה השכינה ויצאה נשמתה בנשיקה מפי הגבורה. זו המיתה המיוחדת שזוכים לה מתי מעט שמתים על פי הקב"ה ואינם נמסרים לידי מלאך המוות. ראו גם בהמשך שם שמרים היא מהאישים הספורים שלא שלטה בהם רימה. נראה אגב שיותר מהחשש לגנאי לומר שהקב"ה נושק לאישה (וכי מאימתי חלים על הבורא כללים מעין אלה? הבורא הרי בראם: "זכר ונקבה ברא אותם"), יש כאן חשש להאנשה (אנתרופומורפיזם) של הקב"ה. לפיכך אולי לא כתבה זאת התורה בפירוש, אבל חז"ל גילו לנו.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת במדבר סימן ב - פסקה בארה של מרים

... והבאר בזכות מרים, שנאמר: "ותמות שם מרים, ולא היה מים לעדה" (במדבר כ א ב).⁴³ והיאך היתה הבאר עשויה? כמין סלע היתה מתגלגלת ובאה עמה במסעות. כיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד, היה הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד, והנשיאים עומדים על גביו ואומרים: עלי באר (במדבר כא יז).⁴⁴

רמב"ן במדבר כ ח – את מי אתה מכה משה?

ועל דעת רבותינו בבארה של מרים אמרו כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב, ולפיכך יפרשו "מימיו" אשר היה דרכו לתת, כי עתה נסתם מעינו במות מרים. כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים, שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו...⁴⁵ ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו, והוא מה שאמר: "אל הסלע" - הנודע.⁴⁶

הַשֹּׁמֵר בְּנֶגַע הַצֵּרְעָת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַכְּהֵנִים הַלְוִיִּם כְּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: ס (דברים כד ח-ט).⁴⁷

רמב"ן דברים פרק כד פסוק ט – זכירת מרים על כל מעשיה

זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים - אם באת לזוהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע, לשון רש"י.⁴⁸ ולפי דעתי שהיא מצות עשה ממש, כמו זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח), זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שם יג ג), זכור את אשר עשה לך עמלק (להלן כה יז), כולם מצוה, אם כן גם זה כמותם. והיא אזהרה מלדבר לשון הרע. יצוה במצות עשה שזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה, גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה. גם אתה, אם תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי לא תינצל.⁴⁹

⁴³ כך הוא גם במדרשים ופרשנים רבים אשר דורשים סמוכים וקוראים את סוף פסוק א ותחילת פסוק ב ברצף: " ... ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה וכו' ". ראו תרגום כתר יונתן: "ולפי שבזכותה של מרים נתנה הבאר, כאשר מתה נגנזה הבאר ולא היה מים לעדה ויתאספו על משה ועל אהרן". ופירוש רש"י: "ולא היה מים לעדה - מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים". רק פעמיים בכל המסע ארבעים שנה במדבר הוציא משה מים מהסלע. היכן היא הפעם הראשונה?

⁴⁴ מיתת האחים הייתה כסדר לידתם. תחילה מרים, אח"כ אהרן ובסוף משה. וכלשון מדרש ספרי דברים פרשת נצבים פסקא שה: "בשנה אחת מתו שלשה צדיקים: משה ואהרן ומרים. שוב לא מצאו ישראל נחת רוח אחרי משה שנאמר: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד (זכריה יא ח)". במותה של מרים, האחות הגדולה (עפ"י סדר עולם רבה כשהיא בת 87, אבל לפי חשבוננו כשהיא בת 124), פסקה גם הבאר המופלאה, הסלע או המעיין המתגלגל. וכבר אהרנו לדון בנושא זה בדברינו **בארה של מרים** בפרשה זו בשנה האחרת. שם גם הבאנו את המדרשים שמסבירים ששירת הבאר נכתבה כאן משמתה מרים והרגישו בחסדונה, אבל נאמרה לאורך כל ארבעים השנים, כל אימת שהייתה הבאר מפיקה מים ומשקה, עד: "שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכין במטותיהן כל אחד ואחד לשבט ולמשפחתו וריוח שבין הדגלים מלא מים" (במדבר רבה יט כו) ואומרים: עלי באר. ושם גם הראינו שאחרי מותה חזרה הבאר בזכות משה ואהרן, אבל הדברים קשורים גם לחטא מי מריבה.

⁴⁵ עוד מימי הגר וישמעאל! ראו ברמב"ן שם וכאמור בדברינו **בארה של מרים**.
⁴⁶ הסלע שאותו הכה משה במי מריבה הוא בארה של מרים שנקבש במותה! ראו רעיון זה גם בפירוש חזקוני על הפסוק ופירוש אלשיך שמות יז ה - והכל נמצא בדברינו **בארה של מרים** בפרשה זו. הסלע בו כשלו משה ואהרן, הסלע שהיכו במקום לדבר אליו, הוא בארה של מרים אחותם הגדולה שנפטרה ובמותה לא מוצאים משה ואהרן את ידיהם ורגליהם (ולשונם). הבאר יבשה ואיתה נעלמה גם מרים האחות הגדולה שאולי יכלה לשמור על משה גם כאן ולהצילו מהמים שלא יהפכו למי מריבה כפי שהצילה אותו ממימי היאור. משה ואהרן אובדי עצות, ומותה של אחותם הגדולה היא הסיבה לחטאם במי מריבה.

⁴⁷ כאמור לעיל, זה האזכור האחרון של מרים בתורה. בין אם זו מצוות עשה בין אם לאו, הדברים כתובים כציווי "זכור" ונכנסו כאמור לסיפורים רבים כאחת מעשר הזכירות שצריך אדם לזכור יום יום. האם זה הזכרון שנרצה שיישאר לנו ממרים? זכרון חטאה בדיבור על משה וצרעתה צרתה? התשובה של מרבית המדרשים היא: כן. דמותה של מרים תתנוסס בראש כל מתפלל וקורא בתורה כתמרור אזהרה, במעין קל וחומר, ללשון הרע, רכילות ונגע הצרעת שבאים בעקבותיהם. ראו כדוגמא מדרש תנחומא פרשת מצורע סימן ב: "זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע מוצא רע שהנגעים רעים מוצאין בגופו, ראו מה כתיב במרים (במדבר יב) ותדבר מרים ואהרן במשה, לפיכך: ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת. מה כתיב שם? זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וגו' (דברים כד). והלא דברים קל וחומר: ומה מרים שלא דברה אלא באחיה חביבה שלא בפניו, ולא נתכוונה אלא להחזירו לאשתו, כך המספר לשון הרע על חבירו על אחת כמה וכמה". ובדברים רבה ו ט, פרשת כי תצא: "זה שאומר הכתוב (תהלים ו) תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי. אמר ר' יוחנן: אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שאינו בן אומתך, סוף בן אומתך תתן דופי. ר' יהודה בן לוי אמר: אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שמאביך ולא מאמך, סוף בן אמך תתן דופי. שכל מי שמגיס את לבו לדבר בגדול ממנו גורם לעצמו שיקרבו בו את הנגעים. ואם אין אתה מאמין הרי מרים הצדקת סימן לכל בעלי לשון הרע הוי זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים". (שימו לב להבדל בין אח מאב לאח מאם). אין המדרשים חסידים על מרים.

⁴⁸ ובמדרשים שמקצתם הבאנו בהערה הקודמת, עליהם מתבסס רש"י.

⁴⁹ גם פרשני המקרא לא ניסו להקל בזכירת מרים לגנאי. רמב"ן מונה זכירה זו כמצוות עשה לכל דבר ושם אותה במישור אחד עם זכירת יציאת מצרים לחיוב מחד גיסא וזכירת עמלק לשלילה מאידך גיסא. ולא עוד, אלא שהוא מביא את מדרש ספרא בחקותי ולומד ממנו שמצוות זכירה זו היא להזכיר בפה ממש, בדיוק כמו זכירת השבת וזכירת עמלק: "וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו, יכול בלבך? כשהוא אומר שמור הרי שמירת הלב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? שתהא שונה בפיך. וכן הוא אומר: זכור אל תשכח וגו'. וכן הוא אומר: זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים. יכול בלבך? כשהוא אומר: הישמר בנגע הצרעת לשמר מאד

ויקרא רבה לב ו פרשת אמור – מזכירים ומניחים

אמר ר' שמעון בן לקיש: מְזַכְרִים ומְנִיחִים, מזכירים ומְשַׁחֲקִים.⁵⁰ מְזַכְרִים ומְנִיחִים – "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה" (שמות לא ב). מזכירים ומְשַׁחֲקִים – "עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה" (יהושע ז יח). מְזַכְרִים ומְנִיחִים – "ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים מהר אפרים" (שמואל א א א). מזכירים ומְשַׁחֲקִים – "ויהי איש אחד מהר אפרים" (שופטים יז א). ... מְזַכְרִים ומְנִיחִים – "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים" (דברים כד ט). מזכירים ומְשַׁחֲקִים – "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה יז). מְזַכְרִים ומְנִיחִים – "ודויד בן איש אפרתי" (שמואל א יז יב). מזכירים ומְשַׁחֲקִים – "וירבעם בן נבט אפרתי" (מלכים א יא כו).⁵¹

שבת שלום וקיי טוב

מחלקי המים⁵²

מים אחרונים: למרות דברי רמב"ן לעיל, ולמרות ההדפסה בסידורים, נראה שבחוש עממי ובריא ("פוק חזא מה עמא דבר"), הצניע עם ישראל לדורותיו את זכירת מרים ובוודאי לא העלה אותה לדרגת זכירת השבת, יציאת מצרים ועמלק. "מזכירים ומניחים" - מזכירים את מעשיה הטובים של מרים ומניחים את השאר. לא שוכחים, אבל גם לא מכריזים בפומבי כזכירות האחרות. מניחים למרים "נוחה נפש".

ולעשות (פסוק ח) - הרי שמירת הלב אמורה. הא מה אני מקיים זכור? שתהא שונה בפיך. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך. ומסכם רמב"ן: "וזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים - שתהא מזכיר זה בפה תמיד" ומסיק: "מכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה, לא סיפור ועצה בלבד להינצל מן הנגעים". אז היכן נמצא נחמה למרים? האם בסופה חזרה למרירות שורש שמה? לעזובה ולמחלה? איפה אפרת? איפה מרים בית החכמה? איפה פועה העומדת כנגד פרעה ואביה, מפעה את התינוקות הרכים ומסוככת על משה אחיה? איפה אִם בצלאל ויסוד המלוכה? תשובה ראשונה: בדברינו בדף זה עצמו, בו ניסינו לסקור על מנת לזכור את דמותה של מרים באופן רחב וחיובי יותר. אולי יסכים רמב"ן שגם בקריאת דף זה יש משום קיום זכירת מרים (רק יבקש שיקראו את הדף בפה). תשובה שנייה (ראשונה בעצם) טמונה במדרש הבא שהרגיש גם הוא אי נחת בסיום זה של דמות מרים בתורה.

⁵⁰ יש זכירות לטובה או למנוחה - מזכירים ומניחים ויש זכירות לגנאי ולרעה - מזכירים ומשחקים, מלשון שחיקה - משחקים ("יישחקו עצמותי"). ולגבי מניחים, מציע ליברמן שלשון זו באה מנוסח מצבות בארץ ישראל "נוח נפש".

⁵¹ ושם עוד מזכירים ומניחים מזכירים ומשחקים שהשמטנו: בני לוי מול עמלק, מרדכי מול המן, אהליאב בן אחיסמך למטה דן מול שלומית בת דברי משבט דן ועוד, כאשר ההשוואה היא עפ"י מילה משותפת - בחלק מהמקרים המילה המקשרת היא המוצא (השבט) של שני האישים המנוגדים. מה שחשוב לנו הוא אזכורה של מרים בקבוצת: מזכירים ומניחים, המצרף אותה למזכירים ומניחים הראשון, של בצלאל בן אורי בן חור שהוא מצאצאיה כפי שראינו לעיל. אז אולי מדרש זה (ראו מקבילה בשמות רבה מח ב, מובא לעיל) יאפשר לנו לזכור את מרים "נוחה נפש" בשלווה ובמנוחה. כאזהרה לדורות שילמדו לקח שגם (בפרט) אנשים גדולים וצדיקים צריכים להיזהר מלשון הרע - ניחא. מי שהצילה את תינוקות ישראל במצרים, תצילם גם את צאצאיהם מלשונות רעים - ניחא. אבל כשפיטה כוללת של דמותה ומעשיה, נעדיף לזכור גם מעשים ותכונות אחרות של מרים הנביאה: שהופיעה פנים כנגד פרעה התנין הגדול, שהייתה מפעה את התינוקות שנחשבו כבר למתים, שעמדה מול עמרם אביה בגזירת הילדים במצרים, שסוככה על משה אחיה ביאור, שהובילה את שירת הנשים בנס קריעת ים סוף ועמדה בין האנשים ובין המלאכים, ששיכלה את חור בנה במרד העגל של בני ישראל ושחילקה מים חיים מבארה לכל עם ישראל ארבעים שנה במדבר.

⁵² צוננים להקלת החום. "מים קרים על גֶפֶשׁ יִצְפֶּה וְשִׁמוּעָה טוֹבָה מֵאַרְץ מִרְחָק" (משלי כה כה).